

Cuvânt-înainte

De la proclamarea Declarației universale a drepturilor omului, 1948 și până în prezent, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, atât în acțiunile politice de stat, cât și în organizațiile internaționale, regionale europene, se afirmă rolul incontestabil, universal al dreptului la educație în evoluția existențială a omenirii. Ca parte integrantă a sistemului social universal, educația este fundamentală pentru construcția unei comunități a bunăstării și armoniei între națiuni. Pentru a înțelege cum educația participă la dezvoltarea sistemului social ca întreg, este necesară o aplecare asupra sistemelor de educație, care determină responsabilități de ordin organizațional, normativ, administrativ, economico-social. În acest cadru, avansăm ideea că buna organizare și funcționare a sistemelor de educație diferă de la un stat la altul, chiar dacă se află sub implicarea majoră a sistemului administrativ, componentă a sistemului social universal.

În această ordine de idei, prezenta monografie, *„Sistemul național de educație – prerogativă de afirmare a dreptului la educație”*, tratează teza fundamentală a sistemului național de educație, prerogativă de afirmare a dreptului la educație, din perspectiva științelor administrative, conturate de elemente interdisciplinare de natură juridică, managerială, politico-economică. Interesul științific manifestat în studiu rezidă atât din conținuturile literaturii academice în materie de educație, din dezbaterile de politică națională și internațională, cât și din limitările actului de administrare a sistemului național de educație, după cum afirma autoarea: „actul administrării sistemului de educație devine mai mult decât o perspectivă exclusiv politică, fiind mai curând o responsabilitate menită să construiască o societate productivă, conturată pe forța instruirii și a formării generațiilor de educabili”. Potrivit acestei stări de fapt și a noilor provocări de ordin socio-economic, demersul științific aduce în atenția specialiștilor din administrația publică centrală și practicienilor în domeniu aspecte elocvente privind exercitarea dreptului la educație în sistemul național de învățământ, raportat la provocările cadrului normativ și administrativ din spațiul european al educației, modul în care se poate asigura buna administrare a sistemului național de educație și cum se realizează conexiunea dintre capacitatea administrativă a acestui sistem cu managementul schimbării educaționale. Aceste arii de cercetare conduc publicul interesat către o abordare transdisciplinară a demersului întreprins, întrucât cunoașterea științifică implică *„intra-, inter- și pluridisciplinaritatea”*, componente ale fenomenului – transdisciplinaritate. În consonanță cu aceste elemente, lucrarea oferă noi perspective asupra educației din perspectiva științelor administrative, juridice și economice, elemente de noutate în aria științelor sociale, stârnind interesul academic prin notele gnoseologice și pragmatice, accentuate de metode și instrumente de cercetare pertinente, inserate pe parcursul săvârșirii actului de creație.

Conținutul științific propus publicului valorizează cadrul juridic al învățământului național ca serviciu de interes public, analizat din perspectiva unei construcții tridimensionale ce configurează o entitate socială, o noțiune juridică, un operator ideologic. Această configurație dată sistemului național de educație stimulează aplicarea normelor specifice și derogatorii de la dreptul comun, dar și a actelor normative emise în organizarea și funcționarea procesului de educație, accentul fiind pe eliminarea unor reglementări fragile, cu obiectivitate parțială și o limitare a răspunderii în „procesul de normativizare” a dreptului. Pe lângă aspectele juridice privind exercitarea dreptului la educație, evidentă este și aplecarea față de principiile de bază ale acestuia (*principiului echității și asigurării de șanse, principiului nediscriminării, principiului calității, principiului relevanței, principiul eficienței și eficacității, principiul autonomiei universitare și libertății academice*), ce consacră pluralismul social european – garanție a libertății și calității procesului de educație într-o societate democratică.

Tematica reflectă o acostare științifică multilaterală ce permite autoarei, să profileze mecanismul de funcționare a sistemului național de educație prin prisma rolului deținut de România ca stat membru al UE. Se desprind direcții relevante pentru evaluarea mecanismelor de desfășurare a Procesului de la Bologna, instrument definitoriu în consolidarea edificiului educației academice, în state membre ale UE. Prin substanța conținuturilor evidențiate, se conturează în mod armonios fluctuațiile apărute la nivelul sistemului național de educație și cel francez, cu accent pe elemente de similitudine și diferențiere a modului în care s-a realizat reforma în sfera învățământului superior al celor două state. Ampla cercetare a fost posibilă prin trasarea coordonatelor de analiză comparativă pentru o mai bună coroborare a problematicilor de natură constituțională și administrativă, care în opinia autoarei „capătă substanță sub acțiunea dreptului comparat, accentuând rolul său în sistemul de drept public”.

Pe parcursul lucrării sunt evidente elemente precum îmbunătățirea cadrului legislativ, calitatea legiferărilor, dezvoltarea procesului de consultare a coparticipanților, orientarea către valorificarea rezultatelor, ce contribuie la asigurarea și dezvoltarea acquis-ului european, susținut de un sistem juridico-administrativ comun, prin împărtășirea valorilor democrației și a principiilor administrației publice. Se pune accent pe convergența dintre principiile administrației publice naționale cu cele europene, care trasează coordonatele necesare pentru buna administrare a sistemului național de educație.

Apreciem că pe parcursul demersului științific se remarcă note substanțiale ale inovării în cercetare propunându-se un model al bunei administrări privind sistemul național de educație

Studiul întreprins identifică mijloacele prin care standardele bunei administrări sunt evidente în activitatea de coordonare a educației, proiectarea nevoilor privind buna administrare instituțională, în vederea stabilirii unor tendințe de evoluție a sistemului național de educație și a unor direcții viitoare de aprofundare a procesului de administrare în domeniul educației. Un interes major este acordat capacității administrative și managementului schimbării educaționale, care întărește nevoia de eficiență a sistemului național de educație, prin raportarea la dinamica schimbării și provocărilor educaționale. În fapt, managementul schimbării educaționale „devine suport la provocările iminente pentru serviciul public prin modelarea sistemului de educație într-o viziune flexibilă bazată pe încrederea în deschidere, continuitatea adaptării”, după cum afirma autoarea.

În esență, prezenta monografia pe lângă elementele de originalitate și noutate reliefate, are un caracter transdisciplinar, fiind extrem de utilă atât pentru juriști, specialiști ai administrației publice, practicieni în domeniul educației, beneficiarii direcți și indirecti ai educației, care prin conținutul științific facilitează conturarea unei noi viziuni privind organizarea și funcționarea sistemului național de învățământ. Izvorâtă din necesitatea stringentă de a se asigura buna administrare a sistemului național de educație, raportată la un management al schimbării educaționale, antrenat de provocările prezentului, lucrarea este fundamentală pentru științele sociale, întrucât analizează concepte teoretico-practice, elemente tehnico-aplicative pentru problematica cercetată, furnizând soluții, clarificări și recomandări privind îmbunătățirea sistemului național de educație, prerogativă de afirmare a dreptului la educație.

Astfel încât am toate motivele să recomand publicului interesat această monografie a doamnei profesor Elena Roxana Vișan.

Conf. univ. dr. Titus CORLĂȚEAN

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București,
Președintele Comisiei pentru Politică Externă a Senatului României

Considerații introductive și metodologice

Complexitatea fenomenelor specifice mileniului III se remarcă printr-o dinamică progresistă, universală, realizabilă în toate acțiunile umane, în care contribuția substanțială o deține educația. Precedată de o diversitate valorică, ideologică și acțională, educația este însoțită de o aură emergentă, existențială a individului și a societății în sine. Contextul educațional prezent derivă din perspectiva educației ca obiectiv al dezvoltării durabile, vector al progresului științific mondial, furnizor al cunoștințelor fundamentale pentru formarea individului, act creator de cunoaștere, proces continuu de transformare și adaptare la schimbare.

Misiunea profundă a educației, caracterul indispensabil al acesteia în desăvârșirea colectivităților umane, garantarea dreptului la educație în contextul transformărilor și al provocărilor contemporane la nivel național răspund unui angajament responsabil privind modul de administrare a sistemului național de educație. Întrucât educația reprezintă un domeniu complex, permanent dezbătut la toate nivelurile de învățare de către practicienii și specialiștii în materie, capacitatea acesteia este „dublată de un cadru ideatic care îi subliniază direcția, forța, necesitatea, valoarea”¹. Direcțiile evidențiate sunt ancorate într-o „asumare conștientă și o exercitare liberă a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, în scopul împlinirii efective a personalității fiecărui individ”², în care „dreptul la educație ocupă un loc central în studierea drepturilor omului”³.

Enunțat de factorii decizionali de pe întreaga planetă, dreptul la educație „răspunde nevoilor prezentului fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde nevoilor lor”⁴. De altfel, participarea la actul administrării sistemului de educație devine mai mult decât o perspectivă exclusiv politică, fiind mai curând o responsabilitate menită să construiască o societate activă⁵, bazată pe forța instruirii și a formării generațiilor de educabili. Raportându-ne la „o lume în care regiunile și provocările sunt interdependente”⁶, prezentul devine incert, excesiv de dinamizat, ridicând semne de întrebare pentru posibilitatea unei bune administrări a sistemului de educație național. Exercitarea dreptului la educație în contextul noilor provocări sociale, economice și de natură medicală trebuie cuplată cu adaptarea sistemului național de educație și creșterea eficienței administrative, factori decisivi în perfecționarea unui sistem de educație deschis cetățenilor și pentru cetățeni. Relevante în acest sens sunt procesul educațional și mecanismele de realizare ale acestuia, care din perspectiva administrației publice „urmăresc satisfacerea interesului public, a utilității publice, în mod dezinteresat, inclusiv prin realizarea de servicii publice”⁷ educaționale.

Tematica abordată, **Sistemul național de educație – prerogativă de afirmare a dreptului la educație**, reprezintă o viziune profundă a exercitării dreptului la educație prin afirmarea și eficientizarea sistemului de educație național raportat la exigențele în materia învățământului european al ultimului deceniu. Alegerea temei a reprezentat o consecință a provocărilor actuale în sistemul național de educație, a nevoii de afirmare justă a dreptului la educație pentru toți

¹ C. Cucos, *Introducere, în Educația. Experiențe. Reflecții. Soluții*, Ed. Polirom, Iași, 2013, p. 5.

² I. Moroianu Zlătescu, *Educație și educația pentru drepturile omului*, în *Educație. Dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, I. Moroianu Zlătescu (coordonator), Ed. IRDO, București, 2016, p. 5.

³ *Ibidem*.

⁴ *Éducation à la citoyenneté mondiale: Un guide pédagogique, Cap. Les défis mondiaux de la citoyenneté*, Publié sous la direction de Fondation Éducation et Développement, Berna, 2010, p. 12.

⁵ A se vedea *Raportul UNESCO pentru educația în secolul 21. Capacitatea de a învăța. Comoara din noi*, Ed. Comisia Germană UNESCO, Berlin, 1997, p. 50.

⁶ A. Moș, *Educație și provocările globale. Rolul UNESCO în promovarea educației pentru cetățenie mondială*, în *Revista Drepturile Omului* nr. 1/2019, Ed. IRDO, București, pp. 31-32.

⁷ E. Bălan, *Instituții administrative*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 21.

actorii implicați, de creștere a capacității administrative a sistemului național de învățământ, de salvagardare a întregului sistem de valori și principii educaționale. Demersul științific integrator devine cu atât mai important, cu cât tema de cercetare tratează o problemă fundamentală a unei națiuni, dreptul la educație¹; acesta fiind „nu numai un interes personal, ci și al tuturor ca națiune”².

I. Actualitatea, originalitatea și importanța temei cercetate

Actualitatea temei cercetate decurge din valorizarea gradului de cunoaștere și conștientizare a mecanismelor de exercitare a dreptului la educație prin intermediul sistemului de învățământ contemporan. Un element de actualitate îl reprezintă și dezvoltarea unor practici administrative, raportate la politicile publice educaționale instituite la nivel regional-european și implementate în context național, o certificare a „importanței furnizării serviciilor publice în raporturile dintre cetățean/beneficiar al acestora și autoritățile publice”³. O bună reglementare a politicilor publice educaționale reprezintă o „oportunitate pentru a asigura o sistematizare a normelor existente, o îndreptare a necorelărilor, o eliminare a paralelismelor și a contradicțiilor dintre norme”⁴.

Originalitatea temei se justifică grație unei abordări transdisciplinare privind afirmarea educației, element inovativ în cercetarea științifică de specialitate, susținută de radiografia cadrului normativ și administrativ al funcționării sistemului național de educație, întemeiat pe o cercetare comparată cu alte sisteme de învățământ din spațiul european al educației, ca urmare a Procesului Bologna. O abordare transdisciplinară a temei completează demersul științific al prezentului, determinând conexiuni științifice valoroase și reformări vizibile asupra modului în care dreptul la educație trebuie exercitat în sistemul național de educație. Tematica în contextul transdisciplinarității tratează ceea ce se regăsește în interiorul sistemului național de educație și dincolo de granițele acestuia, astfel încât exercitarea dreptului la educație să răspundă realităților socioeconomice. Abordarea educației din perspectiva dimensiunii transdisciplinare conferă un grad profund de reflexivitate asupra modului de afirmare a dreptului la educație, în care sociologia, știința administrației, „științele politice, psihologia, epistemologia, științele comunicării, științele economice și chiar informatica și managementul”⁵ se integrează și acționează asupra sistemului național de educație, atât din interiorul, cât și din exteriorul acestuia. În aceste condiții, dreptul la educație se află într-o relație indisolubilă cu sistemul național de educație, întrucât acesta din urmă susține exercitarea și eficientizarea dreptului la educație. Printre alte elemente de originalitate evidențiem: propunerea unor modalități de realizare a dreptului la bună administrare în satisfacerea serviciului național de educație cu respectarea standardelor buneii administrări, dezvoltarea capacității administrative a sistemului național de educație în contextul managementului schimbării educaționale. Conturarea unui sistem administrativ deschis față de cetățeni facilitează progresul democrației participative, conferind șanse egale tuturor cetățenilor

¹ *Ibidem*.

² M.T. Gomoiu, *La mulți și prosperi ani, România!*, în G. Constantinescu, C. Zîrnă (edit.), *Responsabilitate publică în educație*, Ed. Crizon, Bulgaria, 2018, pp. 5-9.

³ A. Moraru, F. Bondar, V. Alexandru, *Manual de politici publice*, ed. a II-a, Ed. Institutul pentru Politici Publice, București, 2019, p. 7.

⁴ E. Bălan, *Prolegomene la o dezbatere privind codificarea administrativă*, în E. Bălan, C. Iftene, D. Troanță, M. Văcărelu (editori), *Codificarea administrativă. Abordări doctrinare și cerințe practice*, Ed. Wolters Kluwer, România, 2017, p. 29.

⁵ C. Schuster, *Niklas Luhman. Schimbări de paradigmă în teoria sistemelor*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2021, p. 177.

de a-și „formula preferințele, de a le face cunoscute și de a primi un răspuns la ele”¹. În consecință, „mobilul activității administrației publice este satisfacerea, în mod regulat și continuu, a unor cerințe esențiale, comune întregii colectivității umane”², în cazul nostru, exercitarea cu bună-credință a dreptului la educație.

Importanța cercetării academice rezidă din preocupările specialiștilor în domeniul educației, din evaluarea modului în care sistemul de educație național prin reglementările în materia dreptului la educație are capacitatea să găsească soluții utile „privind schimbarea educațională”³. Din aceste considerente, „societatea care reușește să structureze un bun sistem de învățământ și să asigure accesul cât mai larg al populației sale la diferitele niveluri ale sistemului va progresa mai rapid, atât datorită rezultatelor științifice, cât și datorită calității umane a membrilor săi”⁴. Subiectul ales este deosebit de complex, versatil, multivalent, transdisciplinar, fapt pentru care stârnește interesul prin „aspectele gnoseologice”⁵ și prin „cele pragmatice ale cercetării”⁶. Investigarea celor mai recente cercetări în domeniu, publicate în reviste de specialitate pe plan național și internațional, au contribuit la actualizarea stadiului cunoașterii. Aceste aspecte oferă un punct de pornire pentru prezenta cercetare, posibilități de evoluție privind cunoașterea științifică, respectiv aspecte care nu au fost surprinse în studiile anterioare.

Societatea de azi, conștientă de rolul indispensabil al educației academice, recunoscut prin investiția morală, socială și economică față de instruire și formare, continuă să construiască o viziune unanim exprimată, prin politicile educaționale adoptate de făuritorii Procesului de la Bologna și potrivită spațiului european al educației academice. Sub acest aspect, afirmațiile lui Dimitrie Gusti sunt o sursă a ceea ce reprezintă educația de înaltă calitate în contextul cercetării și inovării academice: „Știința, cu drept cuvânt socotită ca finalitate universitară, nu este o podoabă de rafinament ori un suport intelectual, ci este o forță socială vie și face parte din ființa societății înseși”⁷.

II. Obiectivele, ipotezele și direcțiile de cercetare

Întrucât educația este o prioritate în asigurarea instruirii și formării capitalului uman al unei națiuni, prin demersul științific aplicat intenționăm să clarificăm prerogativele afirmării dreptului la educație în sistemul național de educație, raportat la contextul administrativ și al managementului educațional. În realizarea acestui studiu, am identificat două întrebări centrale de cercetare pe care se fundamentează teza de doctorat. Întrebările au fost formulate ca urmare a preocupărilor constante privind relevanța dreptului la educație în sistemul național de învățământ și a bunei administrări a acestuia în contextul schimbării educaționale. Prin urmare, *întrebările centrale* au fost elaborate astfel:

- **Cum se asigură dreptul la educație în sistemul național de învățământ, raportat la provocările cadrului normativ și administrativ din spațiul european al educației?**

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ V. Anghelache, *Managementul schimbării educaționale. Principii, politici, strategii*, Ed. Institutul European, Iași, 2012, p. 7.

⁴ E.M. Fodor, *Prefață*, în E.M. Fodor (editor), *Educație și Drept*, Ed. Pro Universitaria, București, 2016, p. 7.

⁵ I. Alexandru, *Interdisciplinaritate. Noua paradigmă în cercetarea și reformarea administrației publice*, Ed. Academiei Române, București, 2010, p. 25.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Dimitrie Gusti este considerat părintele sociologiei naționale, fiind membru al Academiei Române începând cu anul 1919. În perioada 1932-1933 devine Ministrul Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor, exercitându-și statutul de profesor la Universitățile din Iași și București. Prin activitatea didactică remarcabilă, devine președintele Academiei Române în perioada 1944-1946.

- Cum se asigură buna administrare a sistemului național de educație și cum se realizează conexiunea dintre capacitatea administrativă a acestui sistem cu managementul schimbării educaționale?

Întrebările formulate cuprind arii de studiu specifice științelor sociale care prin interferențele tematice ne conduc către o abordare transdisciplinară a cercetării, întrucât o arhitectură complexă privind cunoașterea științifică va îngemăna întotdeauna „intra-, inter- și pluridisciplinaritatea”, elemente integratoare „ale aceluiasi fenomen – transdisciplinaritatea”¹. În consonanță cu elementele integrate menționate, cercetarea realizată oferă noi perspective asupra domeniului educației, un studiu în aria științelor sociale, contribuind astfel la depășirea obstacolelor generate de mediu și la „*soluționarea conflictelor publice ale structurii sociale*”².

Prin urmare, *întrebările centrale* de cercetare generează *întrebări subsidiare*, specifice subiectul abordat, precum:

- De ce este necesară o abordare transdisciplinară a educației? Care sunt dimensiunile transdisciplinare ale educației? Care este rolul educației în sistemul de valori și principii universale? Cum acționează (sunt implementate) valorile și principiile universale în exercitarea dreptului la educație?

- Care sunt organismele și structurile cu rol în înfăptuirea dreptului la educație în plan internațional? Dar regional-european? Cum acționează acestea?

- Care este cadrul de organizare și funcționare a sistemului național de educație, parte integrantă a sistemului social universal? Care sunt principiile de bază în exercitarea dreptului la educație? Cum se asigură guvernarea internă a educației, potrivit administrației publice?

- Care este rolul politicilor publice educaționale abordate? Cum acționează acestea pentru eficientizarea sistemului național de educație și implementarea strategiilor de țară?

- Evoluția în domeniul educației depinde de modul în care este guvernat și administrat sistemul național de educație? Cum pot fi atinse standardele buneii administrării în sistemul național de educație? Care este gradul de cunoaștere și de aplicare a acestora în satisfacerea serviciului național de educație?

- Cum este afirmată capacitatea administrativă a sistemului național de educație în contextul managementului schimbării educaționale? Care sunt mijloacele de dezvoltare a acesteia?

- Cum acționează managementul schimbării educaționale în dezvoltarea capacității administrative a sistemului național de educație? Dar în realizarea dreptului la educație în contextul provocărilor contemporane?

Cercetarea demarată se bazează pe o documentare pluridisciplinară, cu scopul de a crește gradul de fiabilitate și actualitate a informațiilor în conturarea unor răspunsuri valoroase, generatoare de soluții. Totodată, cercetarea presupune un „salt paradigmatic”³, întrucât trece de la „teorii sociologice parțiale (...) la teorii heterarhice, care fac uz de cunoașterea cumulată din mai multe domenii ale științei”⁴. Așadar, se prefigurează direcțiile principale privind exercitarea dreptului la educație la nivelul sistemului național de învățământ, cu o viziune clară către raportarea la sistemul universal al drepturilor omului și implicit la întregul proces de administrare. Aceste direcții converg către stabilirea **obiectivelor generale** ale cercetării astfel:

1. Analiza înfăptuirii dreptului la educație în sistemul național de educație, componentă a sistemului social universal și evaluarea tendințelor privind provocările impuse de cadrul normativ și administrativ din spațiul european al educației.

¹ Concepție CIRET, Centrul Internațional de Cercetări Transdisciplinare, Paris, *apud* L. Vlăsceanu (coordonator); A. Neculau, A. Miroiu, I. Marginean, D. Potolea, *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu. Studiu de impact*, vol. 1, Ed. Polirom, Iași, 2002, pp. 22-36.

² S. Chelcea, *Tehnici de cercetare sociologică*, Curs, SNSPA, București, 2001, p. 5.

³ C. Schuster, *Niklas Luhman. Schimbări de paradigmă în teoria sistemelor*, p. 125.

⁴ *Ibidem*.

2. Analiza implementării standardelor bunei administrări în satisfacerea serviciului național de educație și evaluarea conexiunii dintre capacitatea administrativă a sistemului național de educație cu managementul schimbării educaționale.

Având în vedere importanța studiului și spectrul de cuprindere a fenomenului educațional, interesați fiind de atingerea obiectivelor generale conectate la o analiză științifică pertinentă, identificăm următoarele **obiective specifice** derivate dintr-o constantă aplecare față de știința administrației și de sistemul drepturilor omului:

- Analiza dimensiunii transdisciplinare a educației din perspectiva teoretică;
- Afirmarea universalității dreptului la educație;
- Analiza principalelor instrumente și mijloace utilizate în procesul globalizării educației;
- Investigarea valorică a organizațiilor cu vocație internațională și regionale europene, cu rol fundamental în realizarea dreptului la educație;
- Analiza cadrului normativ și administrativ al exercitării dreptului la educație la nivel național;
- Utilizarea metodei analiza comparativă a sistemului de educație național și francez, cu scopul de a evidenția efectele Procesului de la Bologna, cu accent pe conturarea spațiului european al educației;
- Aplicarea metodei calitative privind respectarea standardelor bunei administrări în satisfacerea serviciului național de educație;
- Efectuarea unei investigații pe baza metodei cantitative privind dezvoltarea capacității administrative a sistemului național de educație, în contextul managementului schimbării educaționale;
- Enunțarea unor sugestii/propuneri pertinente, argumentate științific și practic în privința temei cercetate.

Stabilirea **ipotezelor** este semnificativă prin modul în care s-a realizat proiectarea studiului inițiat. Ipotezele ne sprijină în delimitarea așteptărilor în privința rezultatelor și totodată la identificarea informațiilor necesare procesului de analiză și prelucrare a acestora. Sub acest aspect, ipotezele se află într-o conexiune reciprocă cu obiectivele cercetării, astfel:

Ipoteza principală: dacă sistemul național de educație este componentă a sistemului social universal, acest fapt se datorează bunei administrări a serviciului național de educație, susținut de conexiunea capacității administrative cu managementului schimbării educaționale, raportat la exigențele directivei regionale europene și internaționale.

Ipoteze secundare construite într-o structură a problematizării și logicii științifice:

- dacă administrația publică alături de disciplinele conexe influențează guvernarea sistemului național de educație și acționează pentru afirmarea idealului educațional, atunci vom constata dimensiunea transdisciplinară a educației;
- dacă dreptul la educație este pilonul înfăptuirii tuturor celorlalte drepturi ale omului, atunci realizarea acestuia trebuie să fie în acord cu directivele organismelor internaționale și regional-europene;
- întrucât realizarea spațiului european al educației a fost posibilă prin adoptarea Procesului de la Bologna, atunci este imperativ să arătăm care au fost mijloacele de înfăptuire ale acestuia, dar și elementele de similitudine și diferențiere la nivelul statelor membre ale UE, utilizând metoda comparativă și modelele de bună practică;
- constatând că evoluția în domeniul educației depinde de modul în care este guvernat și administrat sistemul de educație, atunci este imperativ să implementăm standardele bunei administrări și să identificăm nivelul de aplicare a acestora în satisfacerea serviciului național de educație;
- dacă între capacitatea administrativă a sistemului național de educație și managementul schimbării educaționale există o conexiune, atunci vom constata că dezvoltarea infrastructurii

educaționale, buna administrare și eficientizarea managementului schimbării contribuie la evoluția sistemului național de educație.

În acord cu tema de cercetare și pentru o înțelegere mult mai profundă a studiului nostru, am trasat din unitatea obiectivelor generale cu cele specifice, din conținutul ipotezelor formulate principiile metodologice aplicate în cercetarea empirică a științelor sociale: „unitatea dintre teoretic și empiric, unitatea dintre înțelegere și explicație, unitatea dintre cantitativ și calitativ, unitatea dintre judecățile constatative și cele evaluative”¹. Pe acest fond, prezenta lucrare pune în discuție modul în care se realizează dreptul la educație în sistemul național de învățământ, ramură a subsistemului sociocultural conectat la cadrul normativ și administrativ al europenizării educației, precum și analiza capacității administrative a acestui sistem în contextul managementului schimbării educaționale.

IV. Metodologia și instrumentele de cercetare utilizate

Având în vedere că metodologia științei administrației publice este complexă și recunoscându-i-se administrației publice statutul de știință socială, sunt uzitate o serie de metode și tehnici de cercetare precum: studiul documentar, metoda sociologică, metoda comparativă, metoda statistică. În vederea unei cercetări cât mai profunde a temei abordate, ne-am îndreptat atenția către metodele sociologice de natură calitativă și cantitativă, întrucât mixarea lor contribuie la „triangularea, complementaritatea, dezvoltarea, inițierea și expansiunea”² studiului. Noi studii metodologice³ au subliniat importanța utilizării celor două tipuri de metode sociologice în „colectarea, analizarea, interpretarea și raportarea datelor”⁴. Utilizate tocmai pentru a susține „mijlocul principal de studiere a legăturilor inverse în interacțiunea dintre sistemul de administrare și societate”⁵, metodele sociologice „se identifică cu o logică a analizei științifice a realității sociale”⁶. În această direcție, cercetarea sociologică evidențiază caracterul instrumental, tehnic, prefigurat într-un mecanism al „ingineriei sociale”, oferind de cele mai multe ori modalități de rezolvare a problemelor și de evaluare empirică, implicând direct agentul social. Dacă ar fi să analizăm cunoașterea sociologică din perspectiva kantiană – distincția dintre „este” și „trebuie” –, raționalizarea practicii sociale trebuie construită prin intermediul lui „este”⁷, ceea ce prefigurează obiectivele cunoașterii. Această raportare este susținută de pragmatismul prezentului, dar promovată prin predictibilitatea lui „trebuie”.

Aflându-ne într-o etapă importantă pentru evoluția dreptului la educație și a poziționării sale în centrul sistemului social universal pentru înfăptuirea tuturor celorlalte drepturi și libertăți fundamentale ale omului, ține de modul în care are loc coordonarea procesului de administrare a

¹ S. Chelcea, *Tehnici de cercetare sociologică*, p. 20.

² J. Green, V.J. Caracelli, W. Graham (1989), *Toward a Conceptual Framework for Mixed-Method Evaluation Designs*, in *Journal Education Evaluation and Policy Analysis*, volume 11, issue 3; ediție online disponibilă la <https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/01623737011003255>.

³ J.W. Creswell, V.L. Plano Clark (2007), *Designing and conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks, CA, Sage Publications.

⁴ S. Dawadi, S. Shrestha, R.A. Giri (2021), *Mixed-methods research. A discussion on its types, challenges and criticisms*, *Journal of Practical Studies in Education*, 2, 2, pp. 25-36.

⁵ O. Bălan et al., *op. cit.*, p. 36.

⁶ L. Vlăsceanu, *Introducere în metodologia cercetării sociologice*, Ed. Polirom, Iași, 2013; ediție online disponibilă la https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=SSeTDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT5&dq=metode+so+ciologice+de+cercetare&ots=tYTu_eBmDk&sig=iPhzbX9N3Qa7zcDke-3X24Tdb8w&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true, accesat la data de 10.12.2022.

⁷ A se vedea A. Sandu, *Etică profesională și transparență în administrația publică*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2014, pp. 20-22; ediție online disponibilă la https://www.academia.edu/36350867/ETICA_PROFESIONALA_SI_TRANSPAREN%C8%9AA_IN_ADMINISTRATIA_PUBLICA.

sistemului național de educație în raport cu dinamica schimbării educaționale. În acest context, studiul realizat se încadrează într-o cercetare științifică pertinentă realizată prin intermediul metodelor de cercetare sociologică, specifice mediului academic. În periplul studiului realizat s-au îngemănat în mod recurent și formativ metode și tehnici de cercetare diverse. De altfel, în cercetarea inițiată am folosit diverse metode, care în opinia sociologului Septimiu Chelcea se clasifică după cum urmează:

- **metode cazuistice** prin studiul aprofundat al unor fenomene/procese socioumane ce facilitează consultarea legislației de specialitate, a jurisprudenței, a studiilor în domeniul educației și al științei administrației publice, în practicile administrative sau în consultarea doctrinei privind școlile de gândire în domeniul ariei de cercetare;

- **metode de culegere a informațiilor** pentru buna investigare empirică a elementelor de interes;

- **metode comparative** pentru eficientizarea interpretării datelor alese, reflectate în analiza comparativă a rezultatelor implementării Procesului de la Bologna;

- **metode calitative și cantitative** utilizate în aplicarea standardelor bunei administrări pentru satisfacerea serviciului național de educație și în dezvoltarea capacității administrative a sistemului național de învățământ sub influența managementului schimbării educaționale. În acest sens, se întrevide capacitatea de prelucrare a informațiilor culese și sintetizarea unor rezultate pertinente din partea cercetătorului. Dintre instrumentele de cercetare care pot fi aplicate metodelor calitative și cantitative au fost utilizate atât interviul semistrukturat, acesta contribuind la identificarea avantajelor și a dezavantajelor, avantajele fiind superioare celor din urmă¹, cât și chestionarul ca metodă/tehnică de colectare a datelor, care în opinia lui V. Miftode oferă date cu valoare informativă, precum și o analiză psihosociologică.

Din variatele tipologii de cercetare socială identificate de Sotirios Sarantakos, distingem cu precădere cercetarea descriptivă² și explicativă³. În viziunea acestuia, orice știință socială debutează printr-un studiu descriptiv enunțat de „explicarea teoretică a faptelor de observație”⁴, ulterior continuând cu „valorificarea relațiilor dintre fenomene”⁵, ca studiu explicativ al acestora. Prin urmare, „cercetările explicative își propun testarea ipotezelor, în timp ce cercetările descriptive oferă informații pentru formularea ipotezelor”⁶. În concordanță cu elementele definitorii ale unui studiu științific de nivel academic, metodologia de cercetare întreprinsă vizează procesul de colectare și analiză a informațiilor, cu scopul de a identifica modul în care dreptul la educație este îndeplinit în cadrul sistemului național de învățământ, conectat la cadrul normativ și administrativ al europeanizării educației. Viziunea urmărită în cercetarea temei reflectă dimensiunile transdisciplinare ale educației, interferențele acesteia cu toate domeniile de activitate umană, ca parte integrantă a sistemului social universal și ramură a subsistemului sociocultural. Deopotrivă cu viziunea precizată convergența acțiunilor factorilor decizionali în demersul unei bune administrări a sistemului național de educație, precum și stabilirea relațiilor de cauzalitate dintre capacitatea administrativă și managementul schimbării în educație. Pe acest fond, toate elementele-cheie identificate pentru cercetarea sociologică conduc către o cercetare de actualitate, de mare amplitudine.

În consonanță cu metodele și instrumentele menționate, se generează un spectru larg al analizei științifice, dinamizat de numeroase provocări sistemice din sfera îndeplinirii dreptului la educație și al administrării sistemului național de învățământ, profilat de o logică a conținuturilor

¹ S. Chelcea, *Tehnici de cercetare sociologică*, p. 126.

² S. Sarantakos [1993], (1998), *Social Research* (ed. a II-a), Houndmills, MacMillan Press Ltd, pp. 6-8.

³ *Ibidem*.

⁴ S. Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*, Ed. Pro Universitaria, București, 2022, p. 136.

⁵ *Ibidem*, p. 140.

⁶ *Ibidem*.

tezei de doctorat, de o analiză istorică concludentă și de o proiecție fundamentată pentru viitor. Modul de administrare a sectorului public național determină și în sfera procesului de educație schimbări majore definite de un management al schimbării educaționale. Acesta din urmă determină redefinirea obiectivelor urmărite, a idealului educațional și o capacitate administrativă a sistemului de educație supusă dezvoltării. În acest context, mecanismele de administrare ale procesului de educație trebuie să fie pregătite să răspundă pozitiv la schimbare pentru „îmbunătățirea calității serviciilor, pentru a contribui la satisfacerea nevoilor sociale într-o mare măsură”¹.

Pilon fundamental al sistemului social universal, aflat într-o dinamică permanentă și inovatoare, sistemul de educație contribuie la ascensiunea cunoașterii universale, trasând calea către prosperitatea economică a oricărei națiuni, către stabilitatea și solidaritatea socială, în vederea constituirii unei identități naționale susținute de sentimentul comun al apartenenței, exprimate printr-o educație permanentă, sursă inepuizabilă a armoniei existențiale.

¹ L. Seciu, *Managementul unităților școlare*, Ed. Rovimed Publishers, Bacău, 2016, p. 5.

Educația în contextul transdisciplinarității

Introducere

Evoluția societății a determinat la nivel global o nouă abordare a cunoașterii prin dezvoltarea inovativă a sistemelor de educație, cu predilecție către adaptarea la schimbare și învățare continuă. Astfel, întregul sistem social universal propune „schimbarea accentelor în educație, în favoarea calității procesului educațional și a competențelor pe care tinerii le obțin”¹ pe parcursul evoluției personale. Se schimbă întru totul paradigmele educaționale, acestea fiind orientate către o arhitectură educațională care va cuprinde componente „intra-, inter- și pluri-dimensionale” ale actului educațional cu efecte vizibile asupra exercitării dreptului la educație din perspectiva conținutului curricular, dar și a armonizării prezentului cu viitorul, unde „intra-, inter- și pluridisciplinaritatea sunt grade diferite ale aceluiași fenomen – transdisciplinaritatea”².

Premisa unei abordări transdisciplinare a educației izvorăște din cercetarea disciplinară la nivel academic și nonacademic, orientată către creșterea exponențială privind cunoașterea în rândul generațiilor prezente și viitoare, produs finit al educației contemporane. Conștienți fiind de realitatea socială, de provocările inevitabile la care este supusă omenirea, de creșterea exponențială a informației, educația mileniului III are nevoie de o adaptare integrată a cunoașterii relevantă prin „câmpuri cognitive integrate, care transcend granițele dintre discipline la niveluri ce relevă intra-, inter-, pluri- și transdisciplinaritate”³. Diversitatea nivelurilor privind realitatea și recunoașterea acestora conturează o viziune transdisciplinară asupra lumii, unde aceasta este „complementară demersului disciplinar; din confruntarea dintre discipline, ea face să apară noi rezultate și noi punți între ele; ea ne oferă o nouă viziune asupra Naturii și Realității. Transdisciplinaritatea nu caută să elaboreze o superdisciplină înglobând toate disciplinele, ci să deschidă toate disciplinele la ceea ce au în comun și la ceea ce se află dincolo de granițele lor”⁴. În acest cadru integrat, cheia transdisciplinarității este „unificarea semantică și operativă a accepțiunilor între și dincolo de diferitele discipline”⁵. Tratată ca o nouă paradigmă⁶, transdisciplinaritatea se întemeiază pe „logica ternară, integratoare a terțului inclus, fiind capabilă să re-formeze mentalități, atitudini și mai ales să anuleze dihotomia Știință-Artă, în încercarea omului de a se

¹ Hotărârea nr. 944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, publicat: 21.11.2014 în M. Of. nr. 345-351, Republica Moldova, disponibilă la https://mecc.gov.md/sites/default/files/1_strategia_educatia-2020_3.pdf, accesat la data de 08.02.2021.

² Concepție CIRET, Centrul Internațional de Cercetări Transdisciplinare, Paris, *apud* L. Vlăsceanu (coordonator); A. Neculau, A. Miroiu, I. Marginean, D. Potolea, *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu. Studiu de impact*, vol. 1, Ed. Polirom, Iași, 2002; pp. 22-36.

³ B. Nicolescu, *Transdisciplinaritatea: Manifest*, Traducere din limba franceză de H.M. Vasilescu, Ed. Junimea, Iași, 2007, p. 111; *apud* I. Dincă, *Transdisciplinaritatea – în definiția riguroasă a lui B. Nicolescu*, în Revista nr. 1/2012 a Colegiului „Moise Nicoară”, Arad.

⁴ *Carta Transdisciplinarității*, art. 3, adoptată la Primul Congres Mondial al Transdisciplinarității, Convento da Arrábida, Portugalia, 2-7 noiembrie 1994, disponibil la <https://ciret-transdisciplinarity.org/chart.php#ro>, accesat la 08.02.2021.

⁵ *Ibidem*.

⁶ S. Marcus în *Paradigme universale*, vol. I, 2005, p. 23, *apud* T.S. Kuhn, în *Structura revoluțiilor științifice*, 1976, p. 14. Potrivit lui S. Marcus, paradigmele sunt „idei foarte cuprinzătoare, care au capacitatea de a traversa toate disciplinele existente”. Putem apela în acest caz și la definiția dată de filosoful american T.S. Kuhn: „realizări științifice exemplare care, pentru o perioadă, oferă probleme și soluții model unei comunități de practicieni”.